

УДК 372.874

DOI 10.18372/2786-5487.1.17694

Божко Інна Григорівна,

учитель образотворчого мистецтва,

педагогічне звання «вчитель-методист»,

Фастівська школа народної майстерності Фастівської міської ради,

м. Фастів, Україна

bozhko_inna@ukr.net

ЖИВОПИС МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

***Анотація.** У статті представлено матеріали щодо формування національної ідентичності учнів на уроках мистецтва під час малювання та споглядання за творами Марії Примаченко.*

***Ключові слова:** наївне мистецтво, міфопоетична свідомість, національна ідентичність.*

***Annotation.** The article presents materials on the formation of the national identity of students in art lessons while drawing and contemplating the works of Maria Prymachenko.*

***Key words:** naive art, mythopoetic consciousness, national identity.*

Актуальність теми. Сьогодні, коли в Україні йде війна, на перший план у педагогічній діяльності виходить патріотичне виховання молоді засобами формування національної свідомості. Україна є незалежною державою, і відроджувати історичну пам'ять її народу, культуру і мистецтво завжди було пріоритетним завданням, а в ці часи й поготів.

Софія Русова стверджувала, що залучення дітей до українського народного мистецтва сприяє формуванню їх художньо-образного мислення, естетичного

сприйняття художніх творів, бо «Нація народжується... лише на рідному ґрунті» [5].

Українське «наївне» мистецтво є унікальним соціокультурним явищем, котре зародилося в колективній свідомості народу і розвивалося поряд з професійним. Воно має міцні фольклорні корені і тісно пов'язане з народним мистецтвом, що обумовлює його національну самобутність [7].

Як феномен художнього мислення і творчості, наївне мистецтво відтворює в образотворчому мистецтві щире безпосереднє стихійне світовідношення – «дух народу», яскраво відтворений в українській народній картині. У творчості сучасних «наївних» митців прослідковується використання прадавньої символіки як вияву родової міфопоетичної свідомості.

Мета статті – розкрити живопис Марії Примаченко як джерело формування національної ідентичності

Результати дослідження. Унікальний шлях розвитку українського наїву полягає у безперервності народної образотворчої лінії, у наслідуванні етнофольклорної культурної пам'яті. Особливостями наївного мистецтва є ознаки архаїчного художнього мислення. Тут присутні моделі архетипних конструктів, є наявність міфопоетичних уявлень і символічне наповнення змістовно-тематичного комплексу картини, який в Україні також має свою специфіку.

Особливістю українського культурного простору було толерантне відношення до майстрів народного примітиву впродовж майже всієї другої половини ХХ ст. Результатом такої співпраці стала творчість цілої плеяди «наївних» митців, які творили на межі з авангардом – Ганна Собачко-Шостак, Катерина Білокур, Марія Примаченко та ін. [5].

На початку ХХІ століття в Україні посилюється тяжіння митців до фольклору і міфологізму, до чистих джерел «наївного» мистецтва як унікальної спроби осмислення суті людського буття та українського національного духу. Сучасні майстри пензля формують своєрідний діалог з «наївом», репрезентуючи власні візії традиційних сюжетів та образів народного

мистецтва. Проте, у професійних художників, на відміну від «наївних», примітив вже не є способом світобачення, а певним прийомом, фактором стильового збагачення в системі образотворчої культури [7].

«Наївний» художник у найбільш поширеному визначенні – це самоук. Зазвичай він походить з народу і володіє лише початковою культурою. В його манері відчувається потяг до кропіткого відображення дійсності, при цьому не підкоряючись канонам академічного образотворчого мистецтва, що робить подібним її до дитячого реалізму. Можливо, саме це і характеризує головним чином «наївного» художника. Його перспективи погано побудовані, простір утримується на комбінації різних точок зору. Не дотримуються ні співвідношення розмірів, ні анатомічні пропорції. Використання контурів, рівномірного фарбування суперечить ілюзійним баченням. Нереалістичні спрощення чергуються з занадто перебільшеними деталями. Якщо «наївні» художники порушують таким чином закони перспективи, анатомічні істини та єдність освітлення, то це не через уміння і навіть не з провокації, а тому, що в своїй манері уявлення реальності вони продовжують успадковану від стародавньої народної традиції чутливість. Так, діти і «наївні» художники вільно і нестримно проявляють здібності, загальмовані у звичайної людини [10].

«Творчість великої українки Марії Оксентіївни Примаченко – явище неповторне, самобутнє, як і мистецтво кожного із великих. Її спадок – це світ любові, добра, мудрості, фантазії», – так відгукнувся про спадщину видатної майстрині «наївного мистецтва» сучасний художник Василь Копайгоренко [2].

Марія Оксентіївна запозичувала окремі сюжети, іконографічні схеми від народної картини і подавала їх через призму власного світобачення, надаючи картинному простору умовного характеру і застосовуючи предметно-орнаментальні метафори. Роботи мисткині свідчать про те, що за ними стоїть велика школа народного мистецтва та багатовікова культура попередніх поколінь. Ці картини увібрали в себе віхи минулого, але беззаперечним є їхній

вплив і на майбутнє, адже вони можуть стати важливим інструментом для формування національної ідентичності у підростаючого покоління [4].

Усе своє життя М. Примаченко малювала звірів, риб, птахів. Якщо зібрати їх разом, то утворився б величезний, дивовижний звіринець. Художниця населила його домашніми тваринами і лісовою звіриною, пташками небесними, болотяними тварюками і рибою океанською. Звірами добрими, ласкавими, забавними і звірами злими, хижими, небезпечними. Тваринами, що мешкають у Поліссі і в джунглях, у далекій Африці, побаченими на картинці в книжці і що виникли лише в уяві. І існують вони разом, у єдиному, нероздільному просторі фантазії художниці: сміються і плачуть, дружать і ворогують [5].

Серед численних витворів М. Примаченко існують зображення квітів, тварин та птахів, які є доступними для розуміння дітей [4]. Ці картини є простими для сприйняття, через це відкривають великі педагогічні та естетичні можливості.

Через особистісну взаємодію з творами мистецтва дитина набуває вдосконалення та творчого розвитку її художніх здібностей. Діти дуже гарно сприймають творчість видатних «наївних» художників України, зокрема Марії Примаченко. Тема творів та живописна манера Марії Примаченко дуже зрозумілі юним художникам, вони легко надихаються її роботами та створюють власні шедеври, назавжди при цьому запам'ятовуючи прізвище цієї видатної української майстрині [5].

Намагаючись проїнятися настроєм її робіт, дітям пропонується переглянути фільм «Світлі химери Марії Примаченко» [9] та мультфільм «Літа мої» [3], ідеї яких базуються на малюнках художниці. Під час перегляду учитель звертає увагу на колір тла (що може символізувати колір – небо, воду, землю); на характер тварин (добрі, злі); на особливості в зображенні тварин; на декоративні елементи, якими прикрашена тварина та тло. Учням дається завдання на створення власної композиції «Фантастична тварина за мотивами творів Марії Примаченко».

Рекомендації щодо проведення уроку з використанням творчого доробку М. Примаченко [8]:

1. Протягом уроку діти знайомляться з матеріалом. Кожен учень має можливість у повній мірі проявити фантазію відповідно до заданої тематики. Оскільки вона є досить широкою, персонажі, створені юними художниками, майже не повторюються. Складність і деталізація отриманого образу залежить від особистих інтересів і можливостей дитини. У ході уроку йде розмова про характер персонажа. Який він: добрий, злий, сумний?

2. Посилення отриманого образу за допомогою колірних рішень відбувається через діалог з дитиною про асоціацію кольору з характером персонажів. З якими кольорами пов'язують різні настрої? (Наприклад, червоний – злість, жовтий – радість, зелений – смуток). Після того, як дитина визначилася з колірним рішенням, в залежності від образу додаються доречні для персонажа фактури: до риби – лусочки, до баранчика – вовна у вигляді завитків тощо.

3. Іноді в процесі роботи над фантастичною твариною її характер може змінюватися. Протягом усього процесу – від ескізу до кінцевого результату – діти повністю захоплені створенням своєї власної неповторної фантазійної тварини.

Для дитини малюнок є відображенням отриманих вражень, і чим вони яскравіші, тим цікавішим виходить малюнок. Роботи юних художників не можуть залишити байдужим нікого, адже діти вміють вражатися, радіти новому та помічати речі, недосяжні для ока дорослої людини [8].

Виконання творчих робіт за мотивами картин видатної народної мисткині М.О. Примаченко не лише виховує художньо-естетичний смак і допомагає сформувати повагу до творчості вітчизняних майстрів, що сприяє зміцненню зв'язку поколінь, а й формує національну свідомість та ідентичність учнів.

Народне мистецтво відкриває шлях до мудрості, любові та розуміння теми боротьби світла й темряви, добра і зла. Природні явища і реальні форми

надихають майстрів на розкриття цієї одвічної теми. Невичерпним джерелом натхнення для Марії Примаченко є народні традиції, вірування, світогляд [5].

Висновки. Образотворче мистецтво – один із засобів патріотичного та творчого розвитку учнів як під час уроків, так і в позаурочний час.

Виховання підростаючого покоління шляхом ознайомлення з декоративним мистецтвом є значущим та вагомим. Сучасні педагоги все частіше звертаються до народних витоків, надаючи їм нового звучання сучасності. Поєднуючи два світи – сучасний і народно-витоковий – ми можемо сформуванати нове бачення. Підтвердження цього ми знаходимо в картинах юних художників. Чим більше знань про творчість українських народних майстрів отримують діти, тим більше вони дізнаються про свої витoki. В умовах занурення учнів у світ мистецтва, насиченого фантазійними образами, ми розкриваємо і підсилюємо можливості їхньої уяви [8] та формуємо поняття національних витоків.

Керування художньо-творчим розвитком учнів передбачає врахування вікових, індивідуальних, національних, культурних особливостей і традицій. Це зумовлює звертання до глибоких коренів народної творчості, пройнятих національним духом, а не сліпе копіювання взірців і канонів мистецтва. Дитина, сприймаючи художній твір, обирає явища, осмислює їх на основі власного естетичного досвіду, додаючи у відтворення дещо від себе, тим самим розвиваючи художньо-творчу культуру та естетичний смак. Сприймаючи твір художнього мистецтва, дитина не обмежується звичайною фіксацією змісту. Вона сприймає образ «через призму свого індивідуального досвіду, вносить у нього нові елементи, яких, на її думку, бракує, тобто бере участь у творчому акті, у створенні власного індивідуального художнього образу» [6].

Список використаних джерел

1. Борисова Г., Пасічник І. Марія Примаченко. Дарую вам сонце. Київ : Майстерня книги, 2008. 228 с.

2. Гірник Г. Століття великої мисткині. 2009 – рік Марії Примаченко : Творчість великої українки Марії Оксентіївни Примаченко. Українська культура. 2008. № 12. С. 47-48.

3. Гончаров В. Літа мої / Мультфільм. URL: https://www.youtube.com/watch?v=uIysNPGH1mA&ab_channel=MagneticOne.Org (дата звернення: 10.02.2023).

4. Демчик К.І. Твори Марії Примаченко на заняттях з декоративного малювання. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної конференції викладачів, докторантів і аспірантів.* Вип. 9, у 5 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. Т. 4. С. 87.

5. Єфременко Г.Є. Наївне мистецтво України як джерело натхнення та формування світогляду дітей (за мотивами живопису Марії Примаченко). *Розвиток творчої компетентності учнів мистецьких шкіл. Від традицій до інновацій: матер. всеукр. наук.-практ. конференції / за ред. Ю.В. Сліпич.* Херсон: друк. «Графіка», 2020. 90 с.

6. Кардашов В.М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний вимір : Монографія. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні», 2007. 256 с.

7. Коваль В. Український наїв та його послідовники. URL: https://m.gorod.cn.ua/news_84895.html (дата звернення: 10.02.2023).

8. Руденко В.В. «Фантастичні звірі» Марії Примаченко очима дітей. *Розвиток творчої компетентності учнів мистецьких шкіл. Від традицій до інновацій: матер. всеукр. наук.-практ. конференції / за ред. Ю.В. Сліпич.* Херсон: друк. «Графіка», 2020. 209 с.

9. Світлі химерії Марії Примаченко : серія «Художники України» / Відеофільм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Lv1kBkO9oCI> (дата звернення: 10.02.2023).

10. Шилімова-Ганзенко Л.Г., Шилімов С.А., Шепеньков О.О. Дитяче мистецтво, примітивне мистецтво та мистецтво наїву. *Вісник ХДАДМ*. 2006. С. 149-154.